

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2021/6

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ
NAZARIYASI VA TARIXI.
HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 6 **АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА**
Некоторые теоретико-правовые вопросы
рецепции публичного права в
национальную правовую систему
- 12 **YOUNAS AMMAR**
SADIKOV MAKSUDBOY
ABDULAJONOVICH
Tech law in central asia: approach to technological
progress of the 4th industrial revolution
- 17 **UMAROV BEKZOD AZAMATOVICH**
Davlat boshqaruvini nomarkazlashtirish
konsepsiyasida prinsiplarning tutgan o'рни
- 24 **МУКУМОВ БОБУР МЕЛИБОЙ УГЛИ**
Проблемы нормативного регулирования
предпринимательской деятельности
в Республике Узбекистан

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ.
MA'MURIY HUQUQ.
MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 32 **HOSHIMXONOV AHROR MO'MINOVICH**
Hukumat faoliyatini pandemiya sharoitida
tashkil qilish va huquqiy tartibga solish
masalalariga oid mulohazalar
- 39 **MUHAMMADIYEV ULUG'BEK ISLOMOVICH**
XAYITOV XUSHVAQT SAPARBAYEVICH
Qonun ustuvorligini ta'minlashda zamonaviy
mexanizmlarning yaratilishi

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI.
TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA
HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 47 **IMOMOV NURILLO FAYZULLAYEVICH**
O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining
yangi tahriri loyihasida "fuqarolik qonunchiligi"ga
oid yangiliklarning ilmiy-nazariy tahlili
- 57 **SAIDOV MAQSUDBEK NORBOYEVICH**
Mas'uliyati cheklangan jamiyati ishtirokchilarining
umumiy yig'ilishini chaqirish va bu toifadagi
nizolarni hal qilishning ayrim masalalari

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI.
AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI.
PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI
MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI
TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

- 66 **YAKUBOVA IRODA BAHRAMOVNA**
O'zbekistonda mualliflik huquqi bo'yicha
mulkiy huquqlarni jamoaviy boshqaruv
tashkilotlarining vujudga kelishi va rivojlanishi
- 74 **QUTLIMURATOV FARXAD QALBAYEVICH**
Qayta tashkil etilayotgan yuridik shaxs
kreditorlarining huquqlarini himoya qilish
mexanizmlarining umumiy tavsifi
- 81 **BAKHRAMOVA MOKHINUR
BAKHRAMOVNA**
Absence of jurisdiction and consequences
in arbitral proceedings
- 88 **IBROHIMOV AZIMJON ABDUMO'MIN O'G'LI**
Korporativ niqoblarni olib tashlash
konsepsiyasi va uni O'zbekiston korporativ
huquqida takomillashtirish masalalari
- 96 **ФАЙЗИЕВ ШУХРАТ ХАСАНОВИЧ**
Правовые основы экологической политики
государства: система, классификация и
проблемы кодификации законодательства
- 107 **MAXKAMOV DURBEK NEMATOVICH**
O'simlik dunyosini muhofaza qilishda
jamoatchilik nazoratini huquqiy ta'minlash
masalalari
- 114 **RAJABOV NARIMAN SHARIFBAEVICH**
The role of social partnership in setting
standards for the protection of the natural
environment (legal aspect)
- 124 **MAMAYEVA MAKBAL NURJANOVNA**
Организационные аспекты обеспечения
независимости института адвокатуры
в Узбекистане: проблемные аспекты
- 131 **URALOV SARBON SARDOROVICH**
Sud qarorlarining preyditsial ahamiyati
- 137 **MALLAYEV NORMAMAT RAMAZANOVICH
ERGASHEV BAHODIR ABDURASULOVICH**
Advokatlik faoliyatini tashkil etishning
nazariy-huquqiy asoslari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI
OLISH. KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 143 **XUDAYKULOV FERUZBEK XURRAMOVICH**
Ekologiya sohasidagi jinoyatlar obyektiv belgilari
va o'ziga xos xususiyatlari: tahlil va taklif
- 153 **SALOXOVA SARVINOZ SADRIDDIN QIZI**
Ozodlikdan mahrum qilish jazosini o'tab
chiqqan voyaga yetmaganlarning post-
penitensiar adaptatsiyasini ta'minlashni
takomillashtirish
- 162 **MAMAJANOV ABRORBEK
MIRABDULLAYEVICH**
Ayrim xorijiy mamlakatlar jinoyat qonunlarida
o'zboshimchalik uchun javobgarlik
- 170 **ANORBOYEV MURODJON
RAXMANQUL O'G'LI**
Tergov qilishga yoki sud ishlarini hal etishga
aralashish jinoyatining umumiy tavsifi

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI.
KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV
HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

- 176 **БАЗАРОВА ДИЛДОРА БАХАДИРОВНА**
Соглашение о признании вины как
гарантия обеспечения прав личности
в уголовном процессе
- 184 **PRIMOV BAXTIYOR OLIM O'G'LI**
Dastlabki tergovda qo'llanilayotgan axborot-
kommunikatsiya texnologiyalari tushunchasi
va umumiy tavsifi

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 192 **EGAMBERDIYEV DILSHOD ALISHEROVICH**
Xalqaro nizolarni tinch yo'l bilan hal etish
vositasi sifatida xalqaro tergov komissiyalari
ahamiyati va tushunchasi
- 200 **КОЗАКОВ БЕКЗОД АБДУЛБОКИЕВИЧ**
Принцип добрососедства между
государствами в современном междуна-
родном праве
- 209 **SUVANOV SARDOR BAXADIROVICH**
Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida
inson huquqlariga oid ayrim masalalar

UDC: 349.6(042)(575.1)
ORCID: 0000-0002-4940-3762

EKOLOGIYA SOHASIDAGI JINOYATLAR OBYEKTIV BELGILARI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI: TAHLIL VA TAKLIF

Xudaykulov Feruzbek Xurramovich,
Toshkent davlat yuridik universiteti
"Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga
qarshi kurashish" kafedrası dotsenti v.b,
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD),
e-mail: dr.profi114@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada tadqiq etishning mantiqiylik, tizimlilik, mantiqiy-yuridik, qiyosiy-huquqiy metodlaridan keng foydalanilgan. Jumladan, birinchi navbatda ekologiya sohasidagi jinoyatlar tushunchasi, umumiy xarakterdagi egologik jinoyatlar va maxsus ekologik jinoyatlar, mazkur jinoyatlar belgilari to'g'risidagi olimlarning fikr-mulohazalari, jinoyatning ijtimoiy xavflilik, qonunga xiloflilik, ayblilik va jazoga sazovorlik kabi belgilari haqida atroflicha bayon qilingan. Shuningdek, jinoyatning zaruriy belgilari, bu belgilar haqida jinoyat huquqi nazariyasida olimlar tomonidan bildirilgan fikrlar, qarashlar yoritilgan bo'lib, undan so'ng esa jinoyat tarkibi elementlari va bu elementlarni ifodalovchi jinoyat tarkibining obyektiv belgilari, asosan, ekologiya sohasidagi jinoyatlar obyektiv tomoni belgilari va ularning o'ziga xos xususiyatlari ketma-ket tavsiflab berilgan. Shu bilan birga nafaqat romano-german huquq oilasiga kiruvchi yo'nalish olimlari, balki anglo-sakson huquq oilasiga kiruvchi yo'nalish olimlarning qarashlari, g'oyalari o'z aksini topgan. Shuningdek, ushbu maqolada asosiy e'tibor ekologiya sohasidagi jinoyatlarning subyektiv hamda obyektiv belgilarining jinoyat-huquqiy ahamiyati, xususan, ularning o'ziga xos jinoyat-huquqiy jihatlari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida keltirilgan ayrim jinoyat tarkibi zaruriy va fakultativ belgilari bilan bog'liq nazariy hamda amaliy muammolar yoritilgan. Shu bilan birga, AQSH, Angliya, Kanada, Yaponiya va Rossiya Federatsiyasi jinoyat qonunchiligi tahlil etilib, bu borada O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligini takomillashtirish bo'yicha aniq taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ekologiya sohasidagi jinoyatlar, jinoyat tarkibi obyektiv belgilar, jinoyat obyektiv tomoni, umumiy xarakterdagi egologik jinoyatlar, maxsus ekologik jinoyatlar, boshqa og'ir oqibatlar.

ОБЪЕКТИВНЫЕ ПРИЗНАКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ ЭКОЛОГИИ И ИХ ОСОБЕННОСТИ: АНАЛИЗ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Худайкулов Ферузбек Хуррамович,
доктор философии по юридическим наукам (PhD),
и.о. доцента кафедры
"Уголовное право, криминология и противодействие коррупции"
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье были широко использованы логический, системный, сравнительно-правовой методы исследования. В частности, в статье подробно разъясняются экологические, общеэкологические и специальные экологические преступления. Приведены мнения ученых о таких признаках преступлений, как общественная опасность преступления, незаконность, правонарушение и неотвратимость наказания. Также освещаются обязательные признаки преступлений, мнения, высказанные учеными в теории уголовного права об этих признаках, а также описываются элементы состава преступлений и объективные признаки состава преступления, характеризующие эти элементы, где в основном разъясняются экологические преступления и их особенности, при этом отражаются

взгляды и идеи не только ученых романо-германской правовой семьи, но и ученых англосаксонской правовой семьи. Кроме того, основное внимание в данной статье уделено теоретическим и практическим проблемам, связанным с уголовно-правовым значением субъективных и объективных признаков экологических преступлений и их специфическим уголовно-правовым аспектам, а также обязательным и факультативным признакам состава некоторых преступлений, перечисленных в Уголовном кодексе Республики Узбекистан. Одновременно анализируются уголовные законодательства США, Великобритании, Канады, Японии и Российской Федерации, исходя из которых разработаны конкретные предложения и рекомендации по усовершенствованию уголовного законодательства Республики Узбекистан.

Ключевые слова: преступления в сфере экологии, объективные признаки состава преступления, объективная сторона преступления, общеэкологические преступления, специальные экологические преступления, иные тяжкие последствия.

OBJECTIVE SIGNS OF ENVIRONMENTAL CRIMES AND THEIR FEATURES: ANALYSIS AND PROPOSALS

Khudaykulov Feruzbek Khurramovich,

Doctor of Philosophy in Law (PhD),

Tashkent State University of Law

Acting Assistant Professor of the Department of Criminal Law,
Criminology and Anti-Corruption

Abstract. In this article, such research methods were widely used as logical, systemic, comparative legal. In particular, the article explains in detail such concepts as in the sphere of environmental, general environmental crimes and special environmental crimes crime, gives the opinions of scientists about the signs of a crime, such signs as the social dangers of a crime, illegality, delinquency and inevitability of punishment. It also highlights the necessary signs of a crime, the opinions expressed by scientists in the theory of criminal law about these signs, and then the elements of the corpus delicti and the objective signs of the corpus delicti that characterize these elements are consistently described. This reflects the views and ideas of not only scholars of the Romano-Germanic legal family, but also scholars of the Anglo-Saxon legal family. In addition, the main attention in this article is paid to theoretical and practical problems related to the criminal-legal value of the subjective and objective signs of a crime and its specific criminal-legal aspects, as well as the necessary and optional signs of the corpus delicti of some crimes listed in the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. At the same time, the criminal legislation of the United States, Great Britain, Canada, Japan and the Russian Federation is analyzed, in connection with which specific proposals and recommendations have been developed for improving the criminal legislation of the Republic of Uzbekistan.

Keywords: environmental crimes, objective signs of corpus delicti, objective side of the crime, general environmental crimes, special environmental crimes, other grave consequences.

Kirish

Dunyoda jinoyatchilikka qarshi kurashish global ahamiyat kasb etmoqda, zotan, statistik ma'lumotlarga ko'ra dunyoda ekologiya sohasidagi og'ir jinoyatlar, xususan, har yili atrof-tabiyy muhit xavfsizligi va ekologik xavfsizlikka tahdid qiluvchi ekologik jinoyatlar dunyo mamalakatlarning 60% dan ortig'ida yangi jinoyat sodir etish usullari (modi operandi) bilan sodir etilmoqda [1]. Yuqoridagilar jinoyat qonunchiligini takomillashtirish, Jinoyat kodeksi normalarini to'g'ri qo'llab jinoyatlarni to'g'ri kvalifikatsiya qilish va adolatli jazo tayinlanishini ta'minlash ustuvor vazifalardan biri ekanligini ko'rsatadi.

Huquqbuzarliklarning asosan to'rtta shakli mavjud bo'lib, shu huquqbuzarliklarni sodir etgan shaxslarga muqobil ravishda to'rtta javobgarlik vujudga keladi. Javobgarliklar ichida jinoiy javobgarlik javobgarliklarning eng og'ir turi hisoblanadi. Muayyan davlat o'zining jinoyat huquqiy siyosatini yuritir ekan muayyan qonunchilikni mamlakatda joriy qiladi va sodir etilishi mumkin bo'lgan jinoyatlarning oldini oladi.

Jinoyat kodeksi davlatning jinoyat huquqiy siyosati amalga oshirishda yagona jinoyat qonunchiligi hisoblanadi.

Jinoyat kodeksining Maxsus qismida har bir jinoyatlar muayyan turkumlarga ajratilib, maz-

kur kodeksning bo'lim va boblarida o'z aksini topgan. Jumladan, ekologiya sohasidagi jinoyatlar Jinoyat kodeksi Maxsus qismining to'rtinchi bo'limda o'z aksini topgan bo'lib, mazkur jinoyatlar "Atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi jinoyatlar" deb nom olgan XIV bobda o'z ifodasini topgan.

Ekologiya sohasidagi jinoyatlarning ijtimoiy xavfliligi shundaki, ushbu jinoyatlar sodir etilishi natijasida ekologiyaga, tabiatga, atrof-muhitga, hayvonot va o'simlik (o'rmon) dunyosiga ekologik zarar yetadi. O'z navbatida, mazkur ekologik zarar mamlakat ekologiyasi, atrof-muhit va hayvonot hamda o'simlik (o'rmon) dunyosida og'ir oqibatlariga sabab bo'ladi

Ekologiya sohasidagi jinoyatlar transmilliy va xalqaro hodisaning yorqin namunasidir, shuningdek, u ko'p foyda(daromad) keltiradigan jinoiy faoliyatlardan biri hisoblanadi [2, 1-b.].

Ekologik sohadagi jinoyatlar – bu ekologik xavfsizlikka, ya'ni inson va tirik organizmlarning yashashi, asosan ularning tirik qolish holati hamda vositasi sifatida atrof tabiiy muhit xavfsizligiga qaratilgan jinoiy tajovuzlardir. Yevropadagi bir qancha davlatlar "Atrof-muhitni jinoyat qonunchiligi orqali muhofaza qilish to'g'risida"gi Konvensiya (ETS № 172, Strasburg, 1998-yil 4-noyabr)ga qo'shilishgan [3].

Xususan, O'zbekiston Respublikasining 1992-yil 9-dekabrda qabul qilingan "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi 754-XII-sonli Qonunining 47-moddasi "Tabiatni muhofaza qilishga doir qonunchilikni buzganlik uchun javobgarlik" deb nomlangan bo'lib, qonun hujjatlarida belgilangan qoidalarini buzgan aybdor bo'lgan shaxslar O'zbekiston Respublikasining qonunchiligiga binoan intizomiy, ma'muriy, jinoiy va boshqa yo'sindagi javobgarlikka tortilishi nazarda tutilgan [4, 47-modda].

U yoki bu ijtimoiy xavfli qilmishni jinoyat deb hisoblash va jinoyat huquqida jinoyat tushunchasini ishlab chiqish g'oyat murakkab ishdir. Chunki har bir davlatda uning ijtimoiy tuzumi, milliy xususiyatlari, urf-odatlar, an'analariga qarab muayyan ijtimoiy xavfli qilmishni jinoyat deb hisoblash masalasi hal qilinadi. Bundan tashqari davlatlararo aloqalar g'oyat kuchaygan, xalqaro hamjamiyatlar mavjud bo'lgan hozirgi davrda ayrim qilmishlarni jinoyat deb hisoblashda, albatta, xalqaro huquq normalari ham e'tiborga olinishi kerak [5, 26-b.].

Jinoyat huquqi nazariyasida mavjud adabiyotlarda ekologiya sohasidagi jinoyatlarga tor va keng ta'rif beriladi. Ular quyidagilardan iborat:

Ekologiya sohasidagi jinoyatlar – bu Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan, insonning hayotiy faoliyatini tabiiy muhitda sifat jihatidan saqlab turishga, uning resurslaridan oqilona foydalanishga, aholining ekologik xavfsizligini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlarga tajovuz qiluvchi ijtimoiy xavfli qilmishdir [6, 139-b, 287-288-b.].

Ekologiya sohasidagi jinoyatlar deganda Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, ekologiya xavfsizligiga oid normalar va talablarni buzish, atrof tabiiy muhitning ifloslanganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni qasddan yashirish yoki buzib ko'rsatish, atrof tabiiy muhitning ifloslanishi oqibatlarini bartaraf qilish choralari ko'rmaslik, atrof tabiiy muhitni ifloslantirish, yer, yer osti boyliklaridan foydalanish shartlarini yoki ularni muhofaza qilish talablarini buzish, sug'oriladigan yerlarni o'zboshimchalik bilan egallab olishga yo'l qo'ymaslik bo'yicha choralar ko'rmaslik, ekinzorlarni, o'rmonlarni, daraxtlarni yoki boshqa o'simliklarni shikastlantirish yoxud nobud qilish, o'simliklar kasalliklari yoki zararkunandalari bilan kurash talablarini buzish, veterinariya, veterinariya-sanitariya qoidalari va normalarini buzish, zararli kimyoviy moddalar bilan muomalada bo'lish qoidalarini buzish, hayvonot yoki o'simlik dunyosidan foydalanish tartibini buzish, suv yoki suv havzalaridan foydalanish shartlarini buzish, muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning rejimini buzishda ifodalangan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik)dir.

Material va metodlar

Maqolada umumshtirish, deduksiya, tizimli yondashuv, qiyosiy-huquqiy tahlil metodlaridan foydalanilgan.

Tadqiqot natijalari

N.F. Kuznesova "Har qanday jinoyat yoki jinoyat tarkibi tushunchasi – qonunchilik yoki olimlarning aqliy faoliyat natijasi sifatida namoyon bo'lib, qonunchilikda nazarda tutilgani bu qonunchilik abstraksiyasi, jinoyat huquqi nazariyasida nazarda tutilgani – ilmiy abstraksiyadir." deb ta'kidlab o'tadi [7, 113-b.].

Piontkovskiy A.A. aytganidek, "har bir jinoyat tarkibi o'zida ijtimoiy xavfli qilmishni belgilaydigan yuridik tushunchani aks ettiradi. Unda harakat yoki harakatsizlikning zaruriy belgilari

aniqlanadi. Ularning mavjudligi shaxsni jinoyat sodir etishda aybdor deb topish va uni jinoiy javobgarlikka tortish imkonini beradi, shuningdek, bu yuridik tushuncha jinoyat qonunida mustahkamlanadi” [8, 120-121-b.].

Yashil kriminologiya atrof-muhitga zarar keltiradigan jinoyatchilik bilan huquqni muhofaza qilish o’rtasidagi munosabatga o’z e’tiborini qaratib kelmoqda. Ushbu esa qonunlarning ijtimoiy qurilishi atrof-muhitga zarar yetkazishga qanday yo’l qo’yishi va atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalari rioya qilishni ta’minlash mexanizmlari no-qonuniy amaliyotlarning oldini ololmasligi kabi masalalarni yaxshiroq tushunish uchun bir nechta nazariy istiqbollarga nisbatan yosh mutaxassislar tomonidan e’tibor qaratib kelinmoqda [9, 1095-b.].

Har bir jinoyatning zaruriy belgilari bo’lganidek, ekologiya sohasidagi jinoyatlarning ham to’rtta zaruriy belgi mavjud. Ekologiya sohasidagi jinoyatlar o’z navbatida ijtimoiy xavfli, huquqqa xilof, aybli va jazoga sazovor ijtimoiy xavfli qilmishlardan iborat hisoblanadi.

Faqatgina, qilmish (harakat yoki harakatsizlik) jinoyat bo’la oladi. Jinoyat sodir qilish to’g’risidagi fikr, o’y-xayol jinoyat sifatida qabul qilinmaydi [10, 20-b.].

Jinoyat odatda o’z ichiga harakat yoki harakatsizlikdan iborat jinoiy xulq-atvor va qonun tomonidan talab qilingan harakatlarni bajarmaslikda ifodalanadi [11, 107-b.].

Mazkur jinoyatlarning ijtimoiy xavfliligi o’z ichiga ekologiya sohasidagi jinoyatlar ijtimoiy xavflilik xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasini qamrab oladi. Ular, o’z navbatida, ekologiya sohasidagi jinoyatlarning boshqa jinoyatlardan farqlab turadigan o’ziga xos xususiyatlarini ifodalaydi.

Ekologiya sohasidagi jinoyatlarning o’ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat bo’lib, ular, o’z navbatida, aksariyat hollarda mazkur jinoyatlarining obyektiv va subyektiv belgilarini ifodalaydi:

- tajovuz obyekti;
- ayb shakli;
- jinoiy qilmishning qonunda qaysi toifaga (JK 15-moddasi) kiritilganligi;
- rag’batlantiruvchi normalarning mavjudligi;
- qilmish sodir etilishi holatlari;
- jinoiy niyatning amalga oshirilganligi darajasi va bosqichlari;
- jinoyatni sodir etish usuli;

– zarar miqdori yoki kelib chiqqan oqibatlar og’irligi;

– ishtirokchilikda sodir etilgan jinoyatda sudlanuvchining roli.

Yuqorida keltirilgan ekologiya sohasidagi jinoyatlarning xususiyatlarini ularning obyektiv va subyektiv belgilariga qarab birma-bir tahlil qilgan holda ko’rib chiqish maqsadga muvofiq bo’ladi.

1. Ekologiya sohasidagi jinoyatlarda jinoyat qonuni bilan qo’riqlanadigan tajovuz obyektlari bevosita asosiy va qo’shimcha obyektlardan iborat bo’lib, ular quyidagilar:

1. Ekologiya xavfsizligiga oid normalar va talablarni buzishda (JK 193-moddasi) bevosita asosiy obyekt – tabiyatdan oqilona foydalanish va atrof muhofaza qilish yo’li bilan xo’jalik hamda boshqa faoliyat sohasidagi ekologik xavfsizlikni ta’minlash bo’yicha yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlardir. Qo’shimcha obyekt esa atrof-muhitning salbiy o’zgarishi, ekologik xavfsizlik norma va qoidalari buzilishidan kelib chiqqan inson sog’lig’i va hayotidir;

2. Atrof tabiiy muhitning ifloslanganligi to’g’risidagi ma’lumotlarni qasddan yashirish yoki buzib ko’rsatishda (JK 194-moddasi) bevosita asosiy obyekt – atrof-muhit, o’simlik va hayvonot dunyosi, xo’jalik yurituvchi komplekslarning tegishli tarmoqlarida ekologik xavfsizlikni ta’minlashdan kelib chiqadigan ijtimoiy munosabatlar. Qo’shimcha obyekt esa inson sog’lig’i va hayotidir;

Atrof tabiiy muhit – o’zaro aloqadorlikda bo’lgan tabiiy obyektlar (havo, suv, o’simlik va hayvonot dunyosi va h.k.) yig’indisi [12, 191-b.].

3. Atrof tabiiy muhitning ifloslanishi oqibatlarini bartaraf qilish choralari ko’rmaslikda (JK 195-moddasi) bevosita asosiy obyekt – atrof tabiiy muhit, ekologik xavfsizlik, shuningdek, O’zbekiston Respublikasida ekologik barqarorlikni ta’minlash sohasida yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlardir. Qo’shimcha obyekt esa inson hayoti yoki sog’lig’i, davlatimizning iqtisodiy manfaatlaridir;

4. Atrof tabiiy muhitni ifloslantirishda (JK 196-moddasi) bevosita asosiy obyekt – yer, suv va atmosfera havosini ifloslanishdan muhofaza qilishni ta’minlashga qaratilgan ijtimoiy munosabatlardir. Qo’shimcha obyekt inson hayoti va sog’lig’ini, hayvonot dunyosini ta’minlash bilan bog’liq bo’lgan ijtimoiy munosabatlardir. Predmeti esa yer (yagona yer fondiga kiruvchi yer toifalari),

suv (daryo, ko'l, suv omborlari iborat yer usti suvlari hamda yer osti suvlari, ichimlik suvi ta'minoti manbalari) va atmosfera havosi hisoblanadi;

5. Yer, yer osti boyliklaridan foydalanish shartlarini yoki ularni muhofaza qilish talablarini buzishda (JK 197-moddasi) bevosita asosiy obyekt – yer va yer osti boyliklaridan foydalanish va muhofaza qilishning belgilangan tartibi, shartlari hamda talablari hisoblanadi. Predmeti esa yer qari va yer bag'ridir;

6. Sug'oriladigan yerlarni o'zboshimchalik bilan egallab olishga yo'l qo'ymaslik bo'yicha choralar ko'rmaslik (JK 197¹-moddasi) bevosita asosiy obyekt – sug'oriladigan yerlarni o'zboshimchalik bilan egallab olishga yo'l qo'ymaslik bo'yicha ko'rilishi lozim bo'lgan choralar hisoblanadi. Predmeti esa sug'oriladigan yer qari va yer bag'ridir;

7. Ekinzorlarni, o'rmonlarni, daraxtlarni yoki boshqa o'simliklarni shikastlantirish yoxud nobud qilishda (JK 198-moddasi) bevosita obyekt – ekinzorlarni, o'rmonlarni, daraxtlarni yoki boshqa o'simliklardan tegishli darajada foydalanish yo'li bilan saqlashni ta'minlash sohasida yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlardir. Qo'shimcha obyekt – shikastlangan yoki nobud bo'lgan meva va mahsulotlarga bo'lgan mulk huquqidir. Predmeti esa ekinzorlar, o'rmonlar, daraxtlarni yoki boshqa o'simliklardir;

8. O'simliklar kasalliklari yoki zararkunandalari bilan kurash talablarini buzishda (JK 199-moddasi) bevosita asosiy obyekt – o'simliklar kasalliklari yoki zararkunandalari bilan kurashish bo'yicha o'rnatilgan qoidalar va talablarni tartibga solish borasidagi ijtimoiy munosabatlardir. Predmeti esa madaniy ko'chatlar, tabiiy o'rmonlar va boshqa o'simliklar hisoblanadi;

9. Veterinariya, veterinariya-sanitariya qoidalar va normalarini buzishda (JK 200-moddasi) bevosita asosiy obyekt – veterinariya va veterinariya-sanitariya qoidalar hamda normalarini tartibga soluvchi hamda ekologik xavfsizlik, atrof tabiiy muhit, insonlar hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilishga qaratilgan ijtimoiy munosabatlardir. Predmeti esa hayvonlar va parrandalardir;

10. Zararli kimyoviy moddalar bilan muomala bo'lish qoidalarini buzishda (JK 201-moddasi) bevosita asosiy obyekt – xo'jalik faoliyatida o'simliklarni himoya qilishning kimyoviy vositalari, mineral o'g'it, o'sish biostimulyatori yoki boshqa kimyoviy dorilar bilan munosabatda bo'lishning

belgilangan tartibi, ekologik xavfsizlik bilan bog'liq ijtimoiy munosabatlar. Predmeti esa kimyoviy vositalari, mineral o'g'it, o'sish biostimulyatori yoki boshqa kimyoviy dorilar hisoblanadi.

11. Hayvonot yoki o'simlik dunyosidan foydalanish tartibini buzishda (JK 202-moddasi) bevosita asosiy obyekt – ov qilish va baliq ovlash yoki hayvonot dunyosining boshqa turlarini tutish qoidalar, kamyob va yo'qolib borayotgan hayvon turlarini tutishning yoxud yovvoyi holda o'suvchi o'simliklarning dorivor, ozuqaviy va manzarali (dekorativ) turlarini yig'ish yoki tayyorlashning belgilangan tartibi hamda shartlari, xuddi shuningdek, muhofaza etiladigan tabiiy hududlardagi hayvonot yoki o'simlik dunyosidan foydalanishning belgilangan tartibi hisoblanadi. Predmeti esa yovvoyi va boshqa turdagi hayvonlar, parrandalar, baliqlar, shuningdek, har qanday dorivor, ozuqaviy va manzarali (dekorativ) o'simliklardir;

12. Suv yoki suv havzalaridan foydalanish shartlarini buzishda (JK 203-moddasi) bevosita asosiy obyekt – suv yoki suv havzalaridan foydalanish sohasidagi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi;

13. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning rejimini buzishda (JK 204-moddasi) bevosita asosiy obyekt – muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning rejimini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi. Predmeti esa muhofaza etiladigan tabiiy hududlar belgilangan maqsadi va rejimiga qarab bo'lingan toifalar [13, 5-modda] – davlat qo'riqxonalar, majmua (landshaft) buyurtma qo'riqxonalar, tabiat bog'lari, davlat tabiat yodgorliklari, ayrim tabiiy obyektlar va majmualarni saqlab qolish, takror ko'paytirish va tiklash uchun mo'ljallangan hududlar, muhofaza etiladigan landshaftlar, ayrim tabiiy resurslarni boshqarish uchun mo'ljallangan hududlar.

II. Ekologiya sohasidagi jinoyatlar (JK Maxsus qismi "XIV bob. Atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi jinoyatlar")da ularning o'ziga xos xususiyatini ifodalovchi ayb shakli quyidagicha qonun chiqaruvchi tomonidan jinoyat qonunida aks ettirilgan:

1. Ekologiya xavfsizligiga oid normalar va talablarni buzishda (JK 193-moddasi) ayb shakli – egri qasd yoki ehtiyotsizlikda namoyon bo'ladi;

2. Atrof tabiiy muhitning ifloslanganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni qasddan yashirish yoki buzib ko'rsatishda (JK 194-moddasi) ayb shakli – to'g'ri qasd shaklida ifodalanadi;

3. Atrof tabiiy muhitning ifloslanishi oqibatlarini bartaraf qilish choralarini ko'rmasslikda (JK 195-moddasi) ayb shakli – egri qasd yoki ehtiyotsizlikda namoyon bo'ladi;

4. Atrof tabiiy muhitni ifloslantirishda (JK 196-moddasi) ayb shakli – egri qasd yoki ehtiyotsizlikda namoyon bo'ladi;

5. Yer, yer osti boyliklaridan foydalanish shartlarini yoki ularni muhofaza qilish talablarini buzishda (JK 197-moddasi) ayb shakli – qasd yoki ehtiyotsizlikda namoyon bo'ladi;

6. Sug'oriladigan yerlarni o'zboshimchalik bilan egallab olishga yo'l qo'ymaslik bo'yicha choralar ko'rmasslik (JK 1971-moddasi) qasd yoki ehtiyotsizlikdan sodir etiladi;

7. Ekinzorlarni, o'rmonlarni, daraxtlarni yoki boshqa o'simliklarni shikastlantirish yoxud nobud qilishda (JK 198-moddasi) ayb shakli – JK 198-moddasi 1-qismi ehtiyotsizlikdan, JK 198-moddasi 2 va 3-qismlari esa qasddan sodir etiladi;

8. O'simliklar kasalliklari yoki zararkundalari bilan kurash talablarini buzishda (JK 199-moddasi) ayb shakli – egri qasd yoki ehtiyotsizlikda namoyon bo'ladi;

9. Veterinariya, veterinariya-sanitariya qoidalari va normalarini buzishda (JK 200-moddasi) ayb shakli – ehtiyotsizlik yoki egri qasdda namoyon bo'ladi;

10. Zararli kimyoviy moddalar bilan muomala da bo'lish qoidalarini buzishda (JK 201-moddasi) ayb shakli – ehtiyotsizlik yoki egri qasddan sodir etiladi;

11. Hayvonot yoki o'simlik dunyosidan foydalanish tartibini buzishda (JK 202-moddasi) bevosita asosiy obyekt – ayb shakli – to'g'ri qasddan sodir etiladi;

12. Suv yoki suv havzalaridan foydalanish shartlarini buzishda (JK 203-moddasi) ayb shakli – ehtiyotsizlik yoki egri qasdda namoyon bo'ladi;

13. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning rejimini buzishda (JK 204-moddasi) ayb shakli – JK 204-moddasi 1-qismi qasd yoki ehtiyotsizlikdan, JK 204-moddasi 2-qismlari esa qasddan sodir etiladi.

Eley N Barklay va Robin Bartel "Atrof-muhitga zararkeltiradigan jinoyat xulq-atvor, xususan, barcha harakatlar qasddan sodir etilgandagina jinoyat deb topiladi. Baxtsiz hodisalar natijasida atrof-muhitga ko'plab zarar yetkazilganligi, shuning-

dek, u tufayli yuzaga kelgan salbiy oqibatlar shaxsni aybdor deb topishda yengillashtiruvchi holatlar sifatida inobatga olinadi" [14, 196-p] deb ta'kidlaydilar.

Yuqorida keltirilgan fikrga qo'shib bo'lmaydi. Chunki atrof-muxitga zarar keltiradigan ekologiya sohasidagi jinoyatlar nafaqat qasddan, balki ehtiyotsizlik natijasida ham sodir etiladi. Xususan, O'z.R JK Maxsus qismi XIV bobida nazarda tutilgan atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi jinoyatlarning ba'zilar qasddan sodir etilsa, ba'zilar esa ehtiyotsizlikdan sodir etiladi.

III. Ekologiya sohasidagi jinoyat qilmishning jinoyat qonunida qaysi toifaga (JK 15-moddasi) kiritilganligi ham boshqa jinoyatlardan farqlovchi o'ziga xos xususiyati bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

1. Atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan jinoyatlar:

– JK 193-moddasi, 194-moddasi, 195-moddasi, 196-moddasi, 197-moddasi, 197¹-moddasi 1-qismi, 198-moddasi, 199-moddasi, 200-moddasi, 201-moddasi 1-qismi, 202-moddasi 1- va 2-qismlari, 203-moddasi, 204-moddasi 1-qismi.

2. Atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi uncha og'ir bo'lmagan jinoyatlar:

– JK 1971-moddasi 2-qismi, 201-moddasi 2-qismi, 203-moddasi 3-qismi, 204-moddasi 2-qismi.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi jinoyatlar asosan ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan va uncha og'ir bo'lmagan jinoyatlardir. Ekologiya sohasidagi jinoyatlarda mazkur jinoyatlarning o'z xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasiga ko'ra og'ir va o'ta og'ir jinoyatlar mavjud emas.

IV. Ekologiya sohasidagi jinoyatlarni nazarda tutilgan JK Maxsus qismi normalari dispoziyasi daraja bilan tartibga solish normalarning mavjudligi ham mazkur jinoyatlarning o'ziga xos xususiyatlarini ifodalaydi. Ular quyidagilardan iborat:

1. Sug'oriladigan yerlarni o'zboshimchalik bilan egallab olishga yo'l qo'ymaslik bo'yicha choralar ko'rmasslikda (JK 197¹-moddasi) birinchi marta jinoyat sodir etgan shaxs, agar u o'zboshimchalik bilan egallangan yer uchastkasining qaytarilishini ta'minlansa hamda o'zboshimchalik bi-

lan egallab olishning oqibatlarini bartaraf qilsa, javobgarlikdan ozod etiladi;

2. Ekinzorlarni, o'rmonlarni, daraxtlarni yoki boshqa o'simliklarni shikastlantirish yoxud nobud qilishda (JK 198-moddasi) yetkazilgan moddiy zararining o'rni uch karra miqdorida qoplangan taqdirda, ozodlikni cheklash va ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo qo'llanilmaydi;

3. Hayvonot yoki o'simlik dunyosidan foydalanish tartibini buzishda (JK 202-moddasi) yetkazilgan moddiy zararining o'rni uch karra miqdorda, O'zbekiston Respublikasining Qizil kitobiga kiritilgan kamyob va yo'qolib borayotgan hayvonot hamda o'simlik dunyosi turlariga nisbatan yetkazilgan zararining o'rni esa besh karra miqdorda qoplangan taqdirda, ozodlikni cheklash va ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo qo'llanilmaydi;

V. Ekologiya sohasidagi jinoyatlar nazarda tutilgan JK Maxsus qismi normasi dispozitsiyasida zarar miqdori yoki kelib chiqqan oqibatlar og'irligi o'ziga xos xususiyatlari ichida eng ahamiyatlisi bo'lib, ular mazkur jinoyatlarning ijtimoiy xavfliligini belgilab beradi. Ular quyidagilardan iborat:

1. Ekologiya xavfsizligiga oid normalar va talablarni buzish (JK 193-moddasi) jinoyati egri qasd yoki ehtiyotsizlikdan sodir etilishi natijasida insonning o'limi, odamlarning ommaviy ravishda kasallanishi, ekologiyaga salbiy ta'sir qiladigan darajada atrof-muhitning o'zgarib ketishiga yoki boshqacha og'ir oqibatlar kelib chiqadi;

2. Atrof tabiiy muhitning ifloslanganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni qasddan yashirish yoki buzib ko'rsatish (JK 194-moddasi) jinoyati to'g'ri qasd sodir etilishi natijasida aholining ommaviy kasallanishi, hayvonlar, parrandalar yoki baliqlarning qirilib ketishi yoki boshqacha og'ir oqibatlar va odam o'lishi yuzaga keladi;

3. Atrof tabiiy muhitning ifloslanishi oqibatlarini bartaraf qilish choralari ko'rmaslik (JK 195-moddasi) jinoyati egri qasd yoki ehtiyotsizlik sodir etilishi natijasida odamlarning ommaviy ravishda kasallanishi, hayvonlar, parrandalar yoki baliqlarning qirilib ketishi yoki boshqacha og'ir oqibatlar, shuningdek, hattoki odam o'lishiga sabab bo'ladi;

4. Atrof tabiiy muhitni ifloslantirish (JK 196-moddasi) jinoyati egri qasd yoki ehtiyotsizlikdan sodir etilishi natijasida odamlarning ommaviy ravishda kasallanishi, hayvonlar, parrandalar yoki baliqlarning qirilib ketishi yoki boshqacha

og'ir oqibatlar, shuningdek, hattoki odam o'lishiga sabab bo'ladi;

5. Yer, yer osti boyliklaridan foydalanish shartlarini yoki ularni muhofaza qilish talablarini buzish (JK 197-moddasi) jinoyati qasd yoki ehtiyotsizlik natijasida og'ir oqibatlar (odamlarning kasallanishi, hayvonot va o'simliklarning qirilib ketishi, qishloq xo'jalik ekinlari unumdorligi pasayishi, yerning ustki qismida bo'shliqlar hosil bo'lishi, foydali qazilmalar o'z qimmatli xususiyatini yo'qotganligi uchun ularni kavlab olish to'xtatilishiga olib kelgan atrof tabiiy muhitga zararli ta'siri) kelib chiqadi;

6. Ekinzorlarni, o'rmonlarni, daraxtlarni yoki boshqa o'simliklarni shikastlantirish yoxud nobud qilish (JK 198-moddasi) jinoyati ehtiyotsizlikdan (JK 198-moddasi 1-qismi) yoki qasddan (JK 198-moddasi 2 va 3-qismlari) sodir etilishi natijasida ko'p miqdorda zarar (bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan besh yuz baravarigacha bo'lgan miqdordagi zarar) yetkazilishiga sabab bo'ladi yoxud boshqacha og'ir oqibatlar yuzaga keladi;

8. O'simliklar kasalliklari yoki zararkunandalari bilan kurash talablarini buzish (JK 199-moddasi) jinoyati egri qasd yoki ehtiyotsizlikdan sodir etilishi natijasida og'ir oqibatlar (odamlar va hayvonlarning zaharli kimyoviy moddalar bilan zaharlanishi, ekinlarning katta maydonlarda nobud bo'lishi) vujudga keladi;

9. Veterinariya, veterinariya-sanitariya qoidalarini va normalarini buzish (JK 200-moddasi) jinoyati ehtiyotsizlik yoki egri qasddan sodir etilishi natijasida hayvonlarning yoki parrandalarning epidemik kasalliklari (epizootiyalar) tarqalishiga, ularning yalpi qirilib ketishiga yoki boshqa og'ir oqibatlarga olib keladi;

10. Zararli kimyoviy moddalar bilan muomalada bo'lish qoidalarini buzish (JK 201-moddasi) jinoyati ehtiyotsizlik yoki egri qasddan sodir etilishi natijasida odamlarning ommaviy kasallanishi, hayvonlar, parrandalar yoki baliqlarning qirilib ketishi yoxud boshqacha og'ir oqibatlar, shuningdek, hattoki odam o'lishi kelib chiqadi;

11. Hayvonot yoki o'simlik dunyosidan foydalanish tartibini buzish (JK 202-moddasi) jinoyati to'g'ri qasddan sodir etilishi natijasida ancha miqdorda (bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravaridan uch yuz baravarigacha bo'lgan miqdordagi zarar), ko'p miqdorda (bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan besh

yuz baravarigacha bo'lgan miqdordagi zarar) va juda ko'p miqdorda zarar (bazaviy hisoblash miqdorining besh yuz baravari va undan ortiq bo'lgan miqdor) yetkazilishiga sabab bo'ladi, shuningdek, O'zbekiston Respublikasining Qizil kitobiga kiritilgan hayvonot yoki o'simlik dunyosi turlari nobud bo'ladi;

12. Suv yoki suv havzalaridan foydalanish shartlarini buzish (JK 203-moddasi) jinoyati ehti-yotsizlik yoki egri qasddan sodir etilishi natijasida og'ir oqibatlar yuzaga keladi;

13. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning rejimini buzish (JK 204-moddasi) jinoyati qasd yoki ehti-yotsizlikdan (JK 204-moddasi 1-qismi), qasddan (JK 204-moddasi 2-qismlari) sodir etilishi natijasida ko'p miqdorda zarar (bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan besh yuz baravarigacha bo'lgan miqdordagi zarar) yetkazilishi sabab bo'ladi yoki boshqacha og'ir oqibatlar kelib chiqadi.

Jinoyat huquqi nazariyasida ba'zi olimlar [15, 27-b.] tomonidan jinoiy javobgarlikning asosi ikkiga bo'linadi. Ular jinoiy javobgarlikka tortishning faktik asosi va yuridik asosi hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, ekologiya sohasidagi jinoyatlar – bu Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, ekologik xavfsizlikka, ya'ni inson va tirik organizmlarning yashash holati hamda vositasi sifatida atrof tabiiy muhit xavfsizligiga qaratilgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik) dan iborat atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi jinoyatlardir. Ular albatta jinoyat qonuni bilan taqiqlanadi va jazo qo'llash tahdidi bilan jinoyat deb topiladi.

Rivojlangan davlatlar [16] jinoyat qonunchiligini tahlil qilish shundan dalolat beradiki, ekologiya sohasidagi jinoyatlar asosan ikkita turkumga qarab ajratiladi.

Jinoyat huquqi nazariyasida ba'zi olimlar [17, 39-b.] ham ekologiya sohasidagi jinoyatlarni ikki turga bo'lishadi.

Shuningdek, ekologiya sohasidagi jinoyatlarni umuman olganda ikki turga bo'lish mumkin [18, 338-b.]. Biz jinoyat huquqi nazariyasidagi ba'zi olimlar va rivojlangan davlatlar jinoyat qonunchiligini tahlil qilgan holda ular quyidagilardan iborat deb hisoblaymiz:

I. Umumiy xarakterdagi ekologik jinoyatlar;

II. Tabiiyat, atrof-muhitning alohida komponentlari yoki tarkibiy qismlari(havo, suv va bosh-

qalar)ga zarar yetkazadigan maxsus ekologik jinoyatlar.

I. Umumiy xarakterdagi ekologik jinoyatlar. Ular butun tabiat va tabiiy muhitga tajovuz qiladilar. Ular quyidagilardan iborat:

1. Ekologiya xavfsizligiga oid normalar va talablarni buzish (JK 193-moddasi);

2. Atrof tabiiy muhitning ifloslanganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni qasddan yashirish yoki buzib ko'rsatish (JK 194-moddasi);

3. Atrof tabiiy muhitning ifloslanishi oqibatlarini bartaraf qilish choralarini ko'rmaslik (JK 195-moddasi);

4. Atrof tabiiy muhitni ifloslantirish (JK 196-moddasi);

5. Zararli kimyoviy moddalar bilan muomala-da bo'lish qoidalarini buzish (JK 201-moddasi).

II. Tabiiyat, atrof-muhitning alohida komponentlari yoki tarkibiy qismlari (havo, suv va boshqalar)ga zarar yetkazadigan maxsus ekologik jinoyatlar. Bularga quyidagilar kiradi:

1. Yer, yer osti boyliklaridan foydalanish shartlarini yoki ularni muhofaza qilish talablarini buzish (JK 197-moddasi);

2. Sug'oriladigan yerlarni o'zboshimchalik bilan egallab olishga yo'l qo'ymaslik bo'yicha choralar ko'rmaslik (JK 1971-moddasi);

3. Ekinzorlarni, o'rmonlarni, daraxtlarni yoki boshqa o'simliklarni shikastlantirish yoxud nobud qilish (JK 198-moddasi);

4. O'simliklar kasalliklari yoki zararkunandalari bilan kurash talablarini buzish (JK 199-moddasi);

5. Veterinariya, veterinariya-sanitariya qoidalari va normalarini buzish (JK 200-moddasi);

6. Hayvonot yoki o'simlik dunyosidan foydalanish tartibini buzish (202-moddasi);

7. Suv yoki suv havzalaridan foydalanish shartlarini buzish (JK 203-moddasi).

Amaldagi Jinoyat kodeksi Maxsus qismining to'rtinchi bo'lim XIV bob "Atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi jinoyatlar" deb nom olgan bo'lib, mazkur ekologik jinoyatlar aks etgan moddalar dispozitsiyasi va ushbu jinoyatlar obyektiv belgilarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy xavfli oqibat sifatida ushbu jinoyatlar moddalari dispozitsiyasida boshqa og'ir oqibatlar berilgan bo'lsa-da, ularning ta'rif ekologiya sohasidagi hech bir qonunda ham, amaldagi Jinoyat kodek-

si VIII bo'lim "Atamalarining huquqiy ma'nosi"-da ham, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudining "Atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi jinoyatlar va boshqa huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlar bo'yicha sud amaliyoti haqida" qarorida (1996-yil 20-dekabr, 36-son) ham nazarda tutilmagan. Bunday holat esa atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi jinoyatlar-ni kvalifikatsiya qilishda huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida bir qancha qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda va mazkur ji-

noiy qilmishlarni noto'g'ri kvalifikatsiya qilinishiga olib kelmoqda.

Amaldagi Jinoyat kodeksi VIII bo'lim "Atamalarining huquqiy ma'nosi"da boshqa og'ir oqibatlar-ni quyidagi tahrirda bayon etish taklif qilindi: *"boshqa og'ir oqibatlar – atrof tabiiy muhit xavfsizligiga va ekologik xavfsizlikka salbiy ta'sirlar natijasida tabiiy muhit va insonning hayotiy muhim manfaatlarining xo'jalik va boshqa faoliyat, tabiiy hamda texnogen tusdagi favqulodda vaziyatlar va ularning oqibatlarining ehtimoliy salbiy ta'siridan kelib chiqadigan oqibatlar tushuniladi"*.

REFERENCES

1. <https://www.unep.org/news-and-stories/story/environmental-crime>
2. Anna Rita Germani, Alan P. Ker, Angelo Castaldo, On the existence and shape of an environmental crime Kuznets Curve: A case study of Italian provinces, Ecological Indicators, Volume 108, 2020, pp. 1-9. 105685, ISSN 1470-160X, doi: <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2019.105685>.
3. Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law. ETS ¹ 172. Strasbourg, 4.XI.1998 // Available at: <https://rm.coe.int/168007f3f4>
4. O'zbekiston Respublikasining "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni // <https://lex.uz/docs/107115#5524742> / Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 9.12.1992 y., 754-XII-son.
5. Jinoyat huquqi. (Umumiy qism) Darslik. Mas'ul muharrir: y.f.f.d (PhD) X.Ochilov. Tashkent, Adolat nashriyoti, 2020, p. 264. [Criminal law. (General section) Textbook. Editor-in-Chief: PhD in law H.Ochilov. Tashkent, Adolat Publishing House, 2020, p. 264.
6. O'zbekiston Respublikasining jinoyat huquqi. Maxsus qism. Chizmalar albomi. Tashkent, O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2014, p. 282. [Criminal law of the Republic of Uzbekistan. Special section. Drawings album. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2014, p. 282.
- Rustambayev M.X. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. Tom 4. Iqtisodiyot sohasidagi jinoyatlar. Ekologiya sohasidagi jinoyatlar. Hokimiyat, boshqaruv va jamoat birlashmalari organlarining faoliyat tartibiga qarshi jinoyatlar. Darslik. 2-nashr, to'ldirilgan va qayta ishlangan. Tashkent, O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018, p. 529. [Rustambayev M.X. Course of Criminal Law of the Republic of Uzbekistan. Volume 4. Crimes in the field of economics. Crimes in the field of ecology. Crimes against the order of activity of the bodies of power, administration and public associations. Textbook. 2nd edition, supplemented and revised. Tashkent, Military-Technical Institute of the National Guard of the Republic of Uzbekistan, 2018, p. 529.
7. Kuznetsova N. F. Prestuplenie i prestupnost. Moskva, 1969, p. 378. (Kuznetsova N.F. Crime and Criminality. Moskva, 1969, p. 378.)
8. Piontkovskiy A. A. Uchenie o prestuplenii po sovetskomu ugolovnomu pravu. Moskva, 1961, p. 478. (Piontkovsky A.A. The doctrine of crime under Soviet criminal law. Moskva, 1961, p. 478.)
9. Lynch, M.J., Barrett, K.L., Stretesky, P.B., Long, M.A., 2016. The weak probability of punishment for environmental offenses and deterrence of environmental offenders: a discussion based on USEPA criminal cases, 1983–2013. Deviant Behav. 37, pp. 1095–1109. <https://doi.org/10.1080/01639625.2016.1161455>.
10. Ochilov X.R., Xaydarov Sh.D., Shamsidinov Z.Z. "Jinoyat huquqi" (Umumiy qism). O'quv qo'llanma. Tashkent, TDYU nashriyoti, 2021, p. 172. [Ochilov H.R., Khaydarov Sh.D., Shamsidinov Z.Z. "Criminal Law" (General Part). Tashkent, TSUL Publishing House, 2021. 172 pages.]
11. Timothy D. Crowe, Lawrence J. Fennelly. Crime Prevention Through Environmental Design. ISBN 978-0-12-411635-1. Imprint. Butterworth-Heinemann. Book Third Edition 2013. 360-p. Copyright © 2013 Elsevier Inc. All rights reserved. doi: <https://doi.org/10.1016/C2012-0-03280-2>

12. Rustamboyev M.X. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga sharh [Qayta ishlangan va to'ldirilgan ikkinchi nashr. 2016-yil 1-noyabrgacha bo'lgan o'zgarish va qo'shimchalar bilan] maxsus qism / M.Rustamboyev. Tashkent, Adolat, 2016, p. 960. [Rustamboyev M.X. Commentary to the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan [Revised and supplemented second edition. With changes and additions as of November 1, 2016] special section / M.Rustamboyev. Tashkent, Adolat, 2016, p. 960.]
13. O'zbekiston Respublikasining "Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to'g'risida"gi Qonuni // <https://www.lex.uz/acts/415135> / Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 3.12.2004 y., 710-II-son.
14. Elaine Barclay, Robyn Bartel, Defining environmental crime: The perspective of farmers, *Journal of Rural Studies*, Volume 39, 2015, pp. 188–198, ISSN 0743-0167, doi: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.01.007>.
15. Ugolovnoe pravo. Osobennaya chast / pod red. A.I. Chuchaeva. Moskva, 2018, p. 348. [Criminal law. Special part / ed. A.I. Chuchaev. Moskva, 2018, p. 348.]
16. <https://www.justice.gov/jm/jm-5-11000-environmental-crimes>, <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-15.31/section-274.html?wbdisable=true>, [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Topic/5-607-9650?sv=7-589-6165&transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Topic/5-607-9650?sv=7-589-6165&transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true)
17. Bavsun M. V., Balandyuk V. N., Vishnyakova N. V., Nikolaev K. D. Konspekt lektsiy po ugolovnomu pravu Rossii. Obshaya chast : ucheb. posobie. Moskva, 2017, p. 148. (Bavsun M.V., Balandyuk V.N., Vishnyakova N.V., Nikolaev K.D. Lecture notes on criminal law of Russia. General part: textbook. allowance. Moskva, 2017, p. 148.)
18. Golubev S.I. Ekologicheskie prestupleniya. Moskva, 2017, p. 349. [S.I. Golubev Environmental crimes. Moskva, 2017, p. 349.]
19. Kumriniso Abdurasulova. "Stages Of Formation Of Criminological Doctrines In The Republic of Uzbekistan And Some Tasks of Modern Criminological Science". *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, vol. 3, no. 10, Oct. 2021, pp. 40-51, doi:10.37547/tajpslc/Volume03Issue10-08.
20. Abdurasulova Q. General description, causes and prevention of corruption crimes // *ProAcademy*. 2018, T. 1, No. 4, pp. 5–8.
21. Abdurasulova Q. R. Ayollar jinoyatchiligining jinoyat huquqiy va kriminologik muammolari: Yurid. fan. dok. dis. 2006.
22. Xakimov K. B. Qilmishning jinoiyligini istisno qiluvchi holatlar tushunchasi va o'ziga xos jihatlari // *jurnal Pravovûx issledovaniy*. 2021, T. 6, No. 1.
23. Xakimov K. B. Ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan shaxsni ushlab vaqtida zarar yetkazishga doir ayrim masalalar // *Jurnal Pravovûx Issledovaniy*. 2020, No. Special 5.
24. Xakimov K. Kriminologicheskaya xarakteristika prestupleniy, sovershennûx v sostoyanii affekta, i lichnost prestupnika // *Review of law sciences*. 2020, T. 3, No. Spetsvûpusk.
25. Sunnatov V. T. Mansabdorlik jinoyatlari va mansab soxtakorligining ijtimoiy xavfliligi // *Jurnal Pravovûx issledovaniy*. 2020, No. Special 3.
26. Sunnatov V. Mansab soxtakorligining sabablari va unga imkon beruvchi shart-sharoitlar // *Obûestvo i innovatsii*. 2020, T. 1, No. 2/S, p. 199–205.
27. Vokhid S. Specific aspects of motivation and purpose in the quantification of career fraud crime // *Review of law sciences*. 2020, No. 4.
28. Abzalova X. Teoreticheskie osnovû ustanovleniya ugolovnoy otvetstvennosti za umûshlennoe ubiystvo po naymu // *Review of law sciences*. 2018, No. 2.
29. Abzalova X. M. Theoretical basis for criminalization of premeditated murder-for-hire // *Review of law sciences*. 2018, T. 2, No. 2, p. 28.
30. Allanova A. Antisotsialnoe povedenie nesovershennoletnego–ob'ektivnûy priznak prestupleniya v vide vovlecheniya v deystviya // *Review of law sciences*. 2020, T. 2, No. Spetsvûpusk.
31. Mirabdullayevich, Mamajanov Abrorbek. "Criminal liability of persons with a mental disorder in Islamic law" *Journal of law research* (2020): 209-215.
32. Abrorbek M. Foreign experience in solving the problem of limited sanity // *International Journal of Pharmaceutical Research*. T. 12, No. 3, pp. 534–538.
33. Allanova A. Aggravating circumstances of illegal travel abroad or illegal entry into the Republic of Uzbekistan // *Review of law sciences*. 2020, T. 4, No. 1, p. 3.